

Blauwe Schildcolloquium van 7 juni 2002

Brand: preventie en interventie

**De brand in de kerk van Sint Jan de Doper van het Begijnhof te Brussel
van 25 november 2000**

Livia Depuydt-Elbaum
Verantwoordelijke van de ateliers van de restauratie van schilderijen
KIK-IRPA

Inleiding

Wij wilden het verloop van de interventie van het KIK bij de brand van de kerk van Sint Jan de Doper van het Begijnhof, dat tijdens het colloquium *Preventie en Interventie* door het Blauwe Schild op 7 juni 2002¹ werd voorgesteld, publiceren en dit enerzijds om de verscheidene personen die tot de bescherming van het roerend patrimonium hebben bijgedragen te bedanken en anderzijds om een eindbalans op te maken na tien jaren van vergaderen en van conservatie- en restauratiewerken.

Interventie

Op zaterdag 25 november 2000 om 21 uur breekt er brand uit in het dak van de Sint Jan de Doperkerk van het Begijnhof. De brandweer is snel ter plaatse om de brand te bestrijden, ze zullen verscheidene uren werken, de taak is zwaar, het dak is hoog en moeilijk toegankelijk².

Zaterdag 25 november 2000 om 21 uur, fototheek van de krant *Le Soir* ref OOC-5416

Een collega-restauratrice, Mej. M. Demuysere, die in de buurt van de kerk woont, helpt bij de brand en besluit een aantal onafhankelijke restaurateurs van kunstwerken die een avondje hadden georganiseerd te verwittigen. Een groepje collega's begeeft zich ter plaatse en stelt vast dat schilderijen en verschillende andere voorwerpen door de brandweertoevoer werden geëvacueerd. De schilderijen staan in de regen tegen een lantaarnpaal geleund! De restaurateurs nemen contact op met de politiediensten, bieden hun hulp aan en raden hen aan de werken in veiligheid te brengen. Een dame, die daar rechtover woont, stelt voor om enkele stukken in haar woning onder te brengen. De politie verzet zich daar formeel tegen uit vrees dat de werken zouden verdwijnen of gestolen worden. Men plaatst ze dan in een politiewagen.

Ondertussen wordt door de verschillende aanwezige autoriteiten ter plaatse beslist om de werken in de kapel van het OCMW van het Pachecohospitium onder te brengen. Diezelfde avond nog verhuizen brandweermannen en restaurateurs verscheidene voorwerpen; schilderijen, beelden, kandelaars en vaandels. Op verzoek van de politie stellen de collega's een lijst van de verhuisde werken op. Later die nacht gaat een restaurateur, op vraag van de brandweer, samen met een brandweerman in de kerk na of er nog kunstwerken in gevaar zijn: enkele voorwerpen die erg aan het water zijn blootgesteld worden geselecteerd, uit de kerk gehaald en te voet naar de OCMW-kapel gebracht.

De politie brengt de werken over naar de OCMW-kapel

Zondagmorgen belt G. Steyaert, een collega-restauratrice die ter plaatse was tijdens de brand, me op en vertelt snel het voorval van de vorige avond.

Wij besluiten dat Mw. L. Masschelein-Kleiner, de toenmalige Directrice van het KIK³, moet gewaarschuwd worden. Ik neem dat voor mijn rekening en breng haar op de hoogte van de brand. Op haar beurt neemt ze contact op met Mw. L. De Pauw van de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen⁴ die haar het gsm-nummer geeft van de Burgemeester van de Stad Brussel, de H. F. Thielemans, en van de Waarnemende Burgemeester, Mw. M. Lemesre. Onze directeur neemt contact met hen op en biedt hun de hulp van het Instituut aan. De Waarnemende Burgemeester brengt haar op de hoogte van een eerste gepland bezoek aan de kerk om 11 uur en spreekt er met haar af.

Wij komen allen samen voor de Begijnhofkerk: Mw. M. Lemesre, Mw. L. Masschelein, de H J.M. Lochten⁵, de H. F. Boileau⁶ nog enkele anderen en ikzelf. Het vuur is gedoofd, maar het volledige dak en gebinte zijn in de vlammen opgegaan, de rook komt nog uit het dak. Men vreest dat het vuur opnieuw opblaait. Tenslotte lijkt elk gevaar voor hervatting geweken, maar stenen dreigen naar beneden te komen! De brandweer bezorgt ons helmen, maar raadt ons af in de middenbeuk te lopen wegens instortingsgevaar van het gewelf. Men vreest dat de restanten van het gebinte, eens gedroogd, op het gewelf zullen terechtkomen en dit doen instorten⁷. Wij betreden de kerk, het schouwspel is troosteloos!

Zondagmorgen 26 november 2000

Binnengezicht (Interieur) van de kerk

Binnen merken wij dat de bezittingen van de mensen zonder verblijfsvergunning⁸ en bijna de volledige vloer van de kerk onder water staan. Wij maken snel een ronde (?) om de schade in te schatten. Op de werken stellen wij geen vuurschade, maar wel grote waterschade vast ten gevolge van de brandspuiten (?) van de brandweer. Vele kubieke meters (?) water zijn over het dak uitgegoten om de brand te blussen. Dan rest er nog een andere vrees: de vrieskou. De winter staat immers voor de deur. Het gewelf is doorweekt en wanneer het bevroert kan dat spanningen veroorzaken die het kunnen doen instorten.

Op het KIK zijn wij ons heel goed bewust van de artistieke waarde van het patrimonium van de Begijnhofkerk. In 1981 werd een grondige inventaris van het roerend erfgoed van de kerk gepubliceerd door de H. D. Coekelberghs, toenmalige werkleider van het KIK, en de H. P. Loze. Heel snel besluit Mw. M. Lemesre de noodmaatregelen toe te passen (het noodplan in te schakelen?). Het patrimonium van de kerk moet zo snel mogelijk weggehaald worden om bijkomende schade door de eventuele instorting van het gewelf te vermijden. Twee dringende problemen stellen zich: het transport van en een geschikte bergplaats voor de werken.

Gezien het formaat van enkele schilderijen moet er een beroep gedaan worden op transporteurs die geschoold zijn in vervoer van kunstwerken en over het vereiste verhuismateriaal beschikken (stellingen, kranen, vrachtwagens, personeel enz.). Het KIK werkt regelmatig met enkele verhuisfirma's van kunstwerken samen. Het toeval wou dat ik het GSM-nummer van een verantwoordelijke van één van die firma's op zak had en dat hij en zijn ploeg niet in het

buitenland waren. Mw. M. Lemesre heeft hem gebeld en zijn hulp gevraagd. De firma MOBULL stond binnen het uur met zijn ploeg aan de kerk.

Het tweede probleem bestond in het vinden van een bergplaats (?) voor de werken: een plaats die voldoende ruim en gemakkelijk toegankelijk was, en die beantwoordde aan de normen van behoud en veiligheid⁹. Op zoek naar een bergplaats, besluiten wij de OCMW-kapel te bezoeken. Deze blijkt reeds volgepropt met werken, ze is te klein en er is geen toegang mogelijk voor de werken van groot formaat, de hoogte van de deuren speelt hier altijd in het nadeel (?). We bezoeken nog een ander lokaal van het OCMW, op de eerste verdieping, maar ook daar zijn de deuren te laag, terwijl het lokaal over geen enkele beveiliging of klimaatbeheersing beschikt. Op het KIK werken wij geregeld met kerken en wij denken aan de Basiliek van Koekelberg als mogelijk onderkomen voor de grote werken, vermits dit gebouw over voldoende ruimte beschikt, gemakkelijk toegankelijk en beveiligd¹⁰ is. Op de vraag van de Waarnemende Burgemeester werd door de H. R. de Puydt, secretaris van de kerkfabriek, een positief antwoord gegeven¹¹. In afwachting daarvan stelt de H. D. Bullincks, verantwoordelijke van de kunsttransportfirma, voor om alles in zijn reserves, die beveiligd en geklimatiseerd zijn, onder te brengen, wat nodeloze verplaatsingen en bijkomende transporten van werken uitsluit. Een welgekomen voorstel dat ons de nodige tijd laat om een geschikte opslagplaats te vinden. Wat betreft de werken die niet vervoerd konden worden, zoals de preekstoel, het orgel en de biechtstoelen, werd besloten ze ter plaatse te laten en tijdelijk met een zeil af te dekken.

De volgende stap, met name de verplaatsing van de werken die zich nog in de kerk bevinden, kan aangevat worden. Maar vooraleer het verhuizen kon beginnen, was het van fundamenteel belang een inventaris én een lijst met werken die de kerk moesten verlaten op te stellen. Verschillende onafhankelijke restaurateurs kwamen spontaan ter plaatse om te helpen met het opmaken van deze inventaris, het opstellen van een beknopt verslag over hun bewaringstoestand, het optekenen van de schade, het nemen van de eerste conservatiemaatregelen en met het demonteren van bepaalde werken. Er werd bijna onmiddellijk beslist om de werken te inventariseren met een letter en een cijfer: P voor de schilderijen, S voor de beelden, B voor de vaandels en O voor diverse voorwerpen. De teams van restaurateurs vormen zich spontaan, volgens eenieder's specialisatie. De werken worden voorzien van een nummer nadat ze werden afgehaakt, (volgens de technische eisen van de verhuizers??),. Een echt teamwerk komt tot stand: de transporteurs haken de werken af, de restaurateurs stellen de inventaris op, tekenen de staat van bewaring op en de conservatiemaatregelen die de werken vereisen waarna de verhuizers de werken verplaatsen. De H. J. Declerck¹² van de fotodienst van het KIK komt op verzoek van onze Directeur het interieur van de kerk fotograferen.

Inventaris en onderzoek van de werken op 26 november 2000

De schilderijen vertonen geen noemenswaardige problemen. De meeste doeken zijn erg vochtig, maar hebben geen schade opgelopen. Enkele hebben water over zich gekregen en worden met eenvoudige conservatiemaatregelen behandeld. De doeken worden afgehaakt en op houten blokken boven de grond geplaatst, alvorens onderzocht te worden. Het stilstaand water wordt verwijderd, waardoor ze aan de open lucht kunnen drogen. De enkele **opstuwingen, die zich gevormd hebben in de verflaag** worden ter plaatse (tijdelijk?) gefixeerd.

Een doek met waterschade wordt voorlopig op twee stoelen geplaatst die met de poten in het water staan.

Bij onderzoek van het orgel ontdekken wij met afgrijzen tussen het natte papier enkele stukken fluweel met goud- en zilverborduursel en met daarin ingebed (?) beschilderde doeken. Het betreft 19de-eeuwse vaandels, die doorweekt en dus heel zwaar geworden zijn. Ze worden voorlopig over de orgelleuning gelegd, met het besef dat vlug ingrijpen noodzakelijk is, indien men onherroepelijke schade wil vermijden, zoals kringen in het textiel, opstuwingen in de verflaag en vooral de ontwikkeling van schimmel¹³.

Vaandel met schilderij dat over de orgelleuning hangt

Het onderzoek van de preekstoel door de H. J.A. Glatigny¹⁴ brengt aan het licht dat er zich een aanzienlijke hoeveelheid water heeft opgestapeld, met name in het hoogste deel, het baldakijn. De

verschillende elementen van de preekstoel zijn met dierlijke lijm gekleefd en door de hoge vochtigheid dreigen stukken los te komen. Een interventie dringt zich op om hun teloorgang of, erger nog, diefstal te voorkomen. In onderling overleg wordt beslist het water van het baldakijn te laten verwijderen en de schoonmaakfirma komt nog diezelfde avond ter plaatse. Ik herinner mij dat, op het ogenblik dat de balustrade rond de preekstoel moest verplaatst worden, iedereen de handen uit de mouwen stak, burgemeester en directeur inbegrepen, een immens elan van solidariteit (klinkt niet in het Nederlands...?? Een uiting van solidariteit??).

Wanneer de duisternis omstreeks 17 uur valt, voorzien de brandweerlui ons van verlichting zodat de verhuizers en restaurateurs hun werk kunnen verder zetten. De verschillende ploegen gaan tot 21 uur door met het inventariseren, het optekenen van de schade, het nemen van voorzorgsmaatregelen, het verhuizen van de werken. De grootste beelden en het tabernakel worden naar de zijbeuken verplaatst en met een zeil afgedekt.

Inventaris van de werken

Evacuatie van de werken

Verhuizing van de werken

Maandagochtend belegt de Waarnemende Burgemeester in het Stadhuis van Brussel een noodvergadering om een aantal maatregelen ter bescherming van het gebouw te nemen: afbraak

van het uitgebrande gebinte, drogen van het gewelf, het plaatsen van een voorlopig dak om het gebouw tegen de regen en de komst van de winter te beschermen. Maandagnamiddag begeven ploegen restaurateurs van het KIK zich ter plaatse. Restaurateurs van textiel, van polychroom beeldhouwwerk en van schilderijen, in het gezelschap van een fotograaf, gaan naar de kerk om de vaandels te onderzoeken en dringende conservatiemaatregelen te treffen. Mw. V. Vereecken, verantwoordelijke van het textielatelier¹⁵ van het KIK, begint met haar team de vaandels af te haken om hun behoud te vrijwaren.

Gelukkig heeft het gewelf het niet begeven in de dagen die volgden en konden de werken naar een veilig onderkomen verhuisd worden voor de duur van de herstelwerken aan het gebouw. De volgende weken waren bijzonder intens en verrijkend, de verantwoordelijken van de Stad¹⁶, de verantwoordelijken van het erfgoed¹⁷, van Monumenten en Landschappen en verzekeringsagenten (?)¹⁸ gingen akkoord om zo snel mogelijk een reeks behoudsmaatregelen¹⁹ te treffen om verdere schade aan het gebouw en het roerend erfgoed te voorkomen. Ze hadden lessen getrokken uit de brand in de kerk van de Rijke Klaren van 15 juni 1989²⁰.

Eindbalans

Na verscheidene overlegvergaderingen met de verantwoordelijken van de Stad, van het erfgoed (Dienst Monumenten en Landschappen en de H. J.M. Lochten), de verzekeraars en de conservators-restaurateurs van de verscheidene disciplines, na diverse rapporten over de bewaringstoestand van de werken, het opmaken van lijsten van de werken bij elke verplaatsing, konden wij eindelijk het dossier van de redding van de werken van de kerk van Sint Jan de Doper afsluiten.

Voor de restauratie van de gebouwen, met name de kerk zelf, werd het dossier door de diensten van de Stad²¹ zelf opgevolgd. De herbestemming van de kerk vereiste een grondige voorstudie en reconstructie van het dak naar het originele voorbeeld, de vernieuwing van de elektriciteitsvoorziening, de schoonmaak van de muren, de restauratie van de glas-inloodramen. Daarna volgden de restauratie van het orgel en de conservatie van de biechtstoelen, de hangluchters en diverse beeldhouwwerken.

Alle doeken en beelden bleven uiteindelijk gedurende meerdere jaren opgeborgen in de reserves van de firma Mobull die de werken had geëvacueerd. Zij keerden uiteindelijk terug naar hun oorspronkelijke plaats in de kerk in 2006. De monografie van 1981 en de inventaris die de restaurateurs onmiddellijk na de brand opmaakten bleken een grote hulp om in de kerk hun plaats van oorsprong terug te vinden.

De staat van de werken wordt in reserves van de firma Mobull gecontroleerd

Voorlopige berging

Berging van de gedemonteerde vaandels, na reiniging

De verzekeraars stelden het volledige bedrag dat noodzakelijk was voor de behandeling van een reeks van zes schilderijen op doek ter beschikking zodat hun conservatie en/of restauratie kon worden uitgevoerd. De restauratie van de doeken werd aan een privé-restaurateur toevertrouwd, onder toezicht van de verantwoordelijken van de Stad Brussel. Deze schilderijen, waaronder een *Aanbidding van de Drie Koningen* door Theodoor Van Loon, keerden in 2005 naar de kerk terug.

Voor de restauratie van de beschadigde vaandels werd daarentegen slechts de helft van het vereiste budget door de verzekeringen²³ beschikbaar gesteld, omdat zij soms al in een ver gevorderde slechte staat verkeerden voor zij door de waterschade tengevolge van de brand getroffen werden. Het KIK moest dus een selectie maken van de belangrijkste te restaureren vaandels. Mw. V. Vereecken, die voor het restauratieatelier textiel verantwoordelijk was, stond in voor de keuze van de stukken die voor interventie in aanmerking kwamen op basis van hun esthetische, historische en documentaire waarde. Omdat de vaandels uit verschillende materialen waren samengesteld (verguld hout, schilderijen, textiel), moesten ze behandeld worden door gespecialiseerde restaurateurs van elke discipline afzonderlijk. De uiteindelijke montage van de vaandels werd uitgevoerd door het atelier textiel, dat de werken had gedemonteerd en de globale restauratie van de vaandels had opgevolgd. In 2008 keerden de vaandels naar de kerk terug.

Vermits het beschermen van het cultureel erfgoed tot de kernopdrachten van het KIK behoort, heeft het Instituut beslist om kosten op zich te nemen van de restauratie van de schilderijen²⁴ die uit de vaandels gedemonteerd waren, naast het desinfecteren en reinigen van een beschilderd doek met de Heilige Erasmus, dat in een 18de-eeuwse houten trommel was ingewerkt. De restauratie van de schilderijen werd door het restauratieatelier van schilderijen uitgevoerd. Het atelier beelden stond in voor de supervisie en de opvolging van de behandeling van de vergulde houten elementen die onafhankelijke restaurateurs uitvoerden, een Maagd van Lourdes uit de vorige eeuw kreeg eveneens een (ontsmettings??)behandeling. Het textielatelier heeft zelf de meest beschadigde vaandel²⁵ gerestaureerd en de restauratie van de zes vaandels²⁶ door privé-restaurateurs gesuperviseerd. De restauratie van de schilderijen, die in de vaandels verwerkt

waren, werd door de restaurateurs van schilderijen in samenspraak met de restaurateurs van textiel uitgevoerd om de montage na behandeling te vergemakkelijken. Sinds 2008 zijn de conservatie- en restauratiebehandelingen van de verschillende onderdelen van de vaandels en hun samenstelling door het textielatelier beëindigd.

Besluit

Uiteindelijk kan men de brand in de Begijnhofkerk in fasen klasseren:

- 1.- De ***fase van het overmeesteren van de brand*** door de brandweer
- 2.- De ***communicatiefase***, namelijk van overleg en urgentiebeslissing van de onderscheiden overheden: brandweer, Stad Brussel, verantwoordelijken van het erfgoed (diensten voor Monumenten en Landschappen, KIK)
- 3.- De ***reddingsfase van het roerend erfgoed***, met name het inventariseren van de werken, de beschrijving van hun toestand, de behoudsmaatregelen en de verhuizing ervan
- 4.- De ***reddingsfase van het onroerend erfgoed***: met name de toepassing van noodmaatregelen, afbraak van het gebinte, drogen van het gewelf en het plaatsen van een voorlopig dak.
- 5.- De ***herstelfase van het gebouw***: meer bepaald de studie en bouw van een nieuw dak, vervanging van de elektriciteitsvoorziening, herstel van de glas-in-loodramen, schoonmaak van de muren enz.
- 6.- De ***restauratiefase van de werken***: de restauratie en de behoudsmaatregelen van het orgel, de preekstoel, de schilderijen, de beelden en de vaandels;
- 7.- De ***fase van de terugkeer, het plaatsen of heropbouwen van de werken*** in de kerk.

Dit ongeval heeft ons gedwongen na te denken over de maatregelen die in de toekomst door de overheid en de erfgoedverantwoordelijken moeten genomen worden:

- 1.- De noodzaak om een nauwkeurige inventaris van alle werken in kerken en musea te maken.²⁷
- 2.- De noodzaak een lijst van de hoofdwerken die moeten bewaard worden²⁸ op te stellen. Vaak is de artistieke of de historische waarde van een werk niet bekend. Politie of brandweer moeten over deze lijst kunnen beschikken²⁹.
- 3.- De noodzaak om een lijst van de werken die verplaatst werden bij te houden, met hun nieuwe bestemming, teneinde verlies of diefstal te voorkomen³⁰.
- 4.- De noodzaak om een samenwerking tussen de brandweer en de instelling tot stand te brengen teneinde een werkzaam hulpnet (??) te vormen³¹
- 5.- De noodzaak om een lijst van personen samen te stellen die kunnen helpen bij het behoud van het patrimonium, kunsthistorici, restaurateurs, verhuisfirma's, musea, diensten voor Monumenten en Landschappen, KIK³².
- 6.- De noodzaak om een bergplaats voor de werken te voorzien die beantwoordt aan de eisen van toegankelijkheid, beveiliging en behoud.
Sta mij toe de nadruk te leggen op het gevaar van het "voorlopige" dat op "lange termijn" uitdraait³³.
- 7.- Het belang van communicatie en samenwerking tussen de ploegen van de brandweer, de verhuizers, de restaurateurs, de verantwoordelijken van de instellingen en de Stad, voor het behoud van het erfgoed³⁴.
- 8.- Het belang van de opvolging van de restauratiedossiers, zodat ze niet blijven aanslepen.

Heden mogen alle personen, die bij de brand in de Begijnhofkerk betrokken waren, zich terecht beroepen op hun bijdrage tot de redding van een getuige van de barokarchitectuur en –kunst. Wij betreuren wel dat de vaandels niet volledig gerestaureerd konden worden en enkel een

conservatiebehandeling als noodinterventie kregen³⁵. De conservatie- en restauratiebehandeling ging gepaard met een belangrijke inspanning op het gebied van de mediatisering en sensibilisering voor het behoud van het erfgoed bij de kerkverantwoordelijken, wat ons verheugt en waarvan we hopen dat ze vruchten zal afwerpen voor de toekomstige conservatie van de werken.

Dankbetuiging

Graag wil ik hier de onafhankelijke restaurateurs danken die spontaan ter plaatse kwamen, de verschillende firma's die dadelijk aan onze oproep gehoor gaven, alle personen die in de daaropvolgende dagen hulp aanboden en het voltallige personeel van het KIK dat aan de conservatie en restauratie hun medewerking verleende tijdens de daaropvolgende dagen en jaren.

- Vrijwillige onafhankelijke restaurateurs: M. Decroly; M. Demuysere; S. Egan; J. A. Glatigny; I. Happart; M. Postec; G. Steyaert; C. Tarenos; J. Veereck.
- Personeel van het KIK: statutaire en contractuele restaurateurs, stagiairs, fotografen, kunsthistorici, scheikundigen.
- Instellingen die hulp verleenden: OCMW Brussel, kerkfabriek van de basiliek van Koekelberg, KIK.
- De restaurateurs die de restauratie en conservatie van de werken hebben uitgevoerd: KIK (personeel van het atelier textiel, het atelier beeldhouwwerk, het atelier schilderijen, stagiairs).
- Verhuisfirma: MOBULL
Maalbeekweg 15 box 3 – 1930 Zaventem
Tel 02 253 79 19, e-mail : info@mobull.be.
- Firma voor reiniging van historisch textiel: JACOBS
Vrijheidsstraat16B – 2570 Duffel
Tel & fax 015 32 29 32, e-mail: willebrord.jacobs@pandora.be . LINK SITE
- Documentatiecentrum NVBB-ANPI Centre de documentation Base RBF
Nationaal verbond ter bescherming tegen brand en inbraak
Parc scientifique Fleming B- 1348 Louvain La Neuve
Tel 010 47 52 51; e-mail: training@anpi-nvbb.be . LINK SITE
- Het Blauwe Schild (BBS) vzw
maatschappelijke zetel: Jubelpark 1 1000 Brussel
e-mail: blueshield@kikirpa.be.

Bibliografie

BUSH

STEPHEN E. BUSH, *Protection Incendie dans les musées et les bibliothèques : Check List*, ANPI magazine, nr 125 april 1995.

CREZ

A. CREZ, *L'église des riches Claires à Bruxelles*, Feux Instructifs, Revue Belge du feu, nr 98 december 1989.

DE VREESE

LEEN DE VREESE, *Protection des monuments et leur patrimoine artistique contre les délits et les dommages volontaires*, ANPI magazine, nr 114 februari 1993.

LEEN DE VREESE, *L'incendie de Windsor Castle*, ANPI magazine, nr 114 februari 1993.

LEEN DE VREESE, *Incendie du palais du Parlement de Bretagne à Rennes*, ANPI magazine, nr 121 juni 1994.

LEEN DE VREESE, *Incendie au Palais de Justice de Malines*, ANPI magazine, nr 128 december 1995.

LEGRAND

JEAN-LUC LEGRAND, *Incendie à l'Abbaye de Chimay*, ANPI magazine, nr 137 oktober 1997.

RAISSON

ALAIN RAISSON, *Incendie au musée de Guise*, ANPI magazine, nr 139 februari 1998.

ALAIN RAISSON, *La sécurité incendie au musée du Louvre*, ANPI magazine, nr 140 april 1998.

VOETNOTEN

¹ Het colloquium werd georganiseerd door Mw. C. Logie, secretaris-generaal van het Blauwe Schild, vzw, die op 26/10/2001 was opgericht en waarvan Mw. M. Serck-Dewaide de huidige voorzitter is.

² Het vuur neemt snel uitbreiding in een kerk, een groot, hoog en moeilijk toegankelijk gebouw, zonder compartimentering en met uiterst brandbare materialen, een houten gebinte en een hoge ophoping van stof in het dak.

³ Directeur van 1/3/1988 tot 31/12/2002.

⁴ Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen (KCML).

⁵ Pastoor van de kerk van Sint Jan de Doper van het Begijnhof.

⁶ Chef van de brandweer.

⁷ Wij betreden de kerk met schroom, want de herinnering aan de aardbeving in Assisi op 26/9/1997, waarbij twee restaurateurs het leven lieten, ligt nog vers in het geheugen.

⁸ Pater Jean Mathieu Lochten had uit solidariteit sinds vele maanden in de kerk onderdak geboden aan 28 mensen zonder verblijfsvergunning, wat een bijkomend gevaar opleverde door het gebruik van gasketeltjes in de kerk. De brand brak uit in het dak van de kerk en was te wijten aan de verouderde elektriciteitsvoorziening.

⁹ Wij herinneren eraan dat de grootste doeken vier meter hoog zijn.

¹⁰ In het verleden had de Basiliek van Koekelberg reeds aan werken van de Sint-Michiel-en-Goedelekathedraal en van de Koninklijke Onze-Lieve-Vrouwekerk een onderkomen verschaft.

¹¹ De volgende dagen heeft de H. David Guillardian, archivaris van de dienst Archief van het OCMW van Brussel, ons een bergplaats voor de kleine voorwerpen voorgesteld.

¹² Toenmalige verantwoordelijke *ad interim* van de fotografische dienst van het KIK, huidige verantwoordelijke van deze dienst.

¹³ Gezien het formaat van de vaandels en de beperkte toegang tot het orgel, werden de doornatte textielstukken door de textielrestaurateurs en de verantwoordelijke van de firma Willebrord Jacobs met koorden en stokken naar beneden gebracht.

¹⁴ Een onafhankelijke restaurateur.

¹⁵ Van 1/8/1985 tot 30/10/2006.

¹⁶ De diensten architectuur en stedenbouw, de juridische diensten, het Brusselse Gewest.

¹⁷ Monumenten en landschappen, kerkfabriek en pastoor J.M Lochten.

¹⁸ AGF voor de kerkfabriek en OMOB voor de Stad.

¹⁹ Afbraak van het verbrande gebinte, plaatsing van een voorlopig dak tegen de winter dat op 1 februari 2001 voltooid was, drogen van het interieur van de kerk met ontvochtigers, allerhande verwarmingstoestellen en ventilatoren.

²⁰ De gevolgen voor het gebouw waren catastrofaal, vermits de kerk van de Rijke Klaren drie winters zonder dak bleef vooraleer de eerste behoudsmaatregelen werden getroffen.

²¹ De H. J.P. Demeure, verantwoordelijke van het departement Stedenbouw – Architectuur.

²² *Aanbidding van de Drie Koningen* door Theodoor Van Loon; *Huwelijk van de Maagd*, anoniem 18de eeuw; de vier evangelisten: *de Heilige Marcus*, *de Heilige Matheus*, *de Heilige Johannes*, *de Heilige Lucas* door Charles Eychens.

²³ Bijdrage van de verzekeringen: 53.831€.

²⁴ De doeken op de vaandels : B2 *Sint Barbara*, anoniem 19de eeuw; B11: *Sint Rochus*, Jan Baptist de Landtsheer 1827; B10: *Mater Maria-Monstrans-Te Esse*.

²⁵ Textielrestauratie: B10: *Mater Maria-Monstrans-Te Esse*.

²⁶ Textielrestauratie van de vaandels: B2: *Sint Barbara*; B3: *Voilà ce cœur qui a tant aimé ces hommes* ; B4 : *Sint Jan de Doper* ; B6 : *Sint Jozef met het Kind* ; B8 : *Ecce Agnus Dei* ; B11 : *Sint Rochus*.

Vaandels die enkel een conservatiebehandeling of een reiniging van het textiel ondergingen: B5: *Sint Barbara*; B7: vaandel met monstrans; B9: *Hodie-Mihi Cras Tibi*; B11: vaandel met monstrans.

²⁷ Het roerend erfgoed van kerken wordt door het KIK geïnventariseerd. De musea maken zelf hun inventaris.

²⁸ Deze lijst behoort tot de taken van de DML en het KIK.

²⁹ De H. F. Boileau sprak over de *map van de brandweerman* die tal van inlichtingen over het gebouw bevat. Het lijkt ons meer dan aangewezen dat daarin tevens de belangrijke meesterwerken met hun beschrijving en plaats zijn opgenomen.

³⁰ Gezien de noodzaak werden de werken geïdentificeerd met een letter en een cijfer, de bijkomende gegevens werden opgeslagen in onze dossiers. Bij een langdurige berging moeten alle gegevens over het werk (identificatie, plaatsing, staat, enz.) gekopieerd worden en in een plasticmapje op de verpakking aangebracht worden.

³¹ In onderhavig geval kwam de medewerking van het KIK toevallig tot stand.

³² Baron de Traux de Wardin, eigenaar van de kasteelhoeve te Jodoigne-Souveraine, en de H. A. Georges, directeur van het ANPI, benadrukten eveneens de noodzaak van een databank met personen die in geval van nood kunnen gecontacteerd worden.

³³ Te vaak stelt men vast dat werken die in allerijl verhuisd zijn, onvolledig geïnventariseerd werden. Jaren later, soms 20 tot 30 jaar, keren die werken terug naar hun plaats van herkomst en is men de inventaris verloren, voor zover ze niet gestolen werden.

³⁴ Zonder alle mensen die met passie hun werk uitvoeren was de redding van de Begijnhofkerk niet mogelijk geweest.

³⁵ Het textiel werd gereinigd en gedroogd.

³⁶ Ten gevolge van de brand in de Begijnhofkerk en de mediatisering van het voorval, is de hulp van het KIK in twee gevallen ingeroepen: door het Treinmuseum van het Noordstation te Brussel en door de Kerk van Sint Juliaan te Ath, in beide gevallen waren de werken door roet ten gevolge van rook vervuild.